

Anayasa tartışmaları: Toplumsal sözleşme ihtiyacı mı gündem mühendisliği mi?

Yusuf Buzgan

Türkiye’de anayasa yapım süreci ile ilgili tartışmalar 2023 genel, 2024 yerel seçimlerinden sonra da gündemin önemli başlıklarından birini oluşturuyor. Doğası ve gelişim süreçleri bakımından sosyal kontrat olma özelliği taşıyan, nizamın tesisi ve bağlayıcılık vasfı itibarıyla bir tutkal işlevi görmesi gereken anayasalar, Türkiye’de konjonktürel faktörlere, iktidarın siyasi ajandası ve kısa vadeli politik manevra arayışı bakımından araçsallaştırılan bir tartışmaya dönüştürülmüştür. Bu durum başlı başına yönetimsellik krizini işaret etmekte, anayasa yapımına hem duyulan ihtiyacı hem de bu ihtiyacın yöntemi konusunda yeni bir tartışma alanı açmaktadır.

Türkiye’nin birinci yüzyılındaki temel ve yapısal sorunların bakiyesi, ikinci yüzyılını, siyasi geleceğini, anayasal varlık çerçevesini ve müesses nizamını ipotek altına almıştır. Cumhuriyetin başından bugüne kadar çözümsüz bırakılan ve bugüne devrolunan meseleler; siyasal ve toplumsal sorunlar olması bağlamında aynı zamanda bir anayasal krizi işaret etmektedir. Türkiye’de son yüzyılda inşa edilen “toplum” nosyonu, cerahat vasfı olan bir mühendislik çalışmasıdır.

Bu bağlamda “toplumsal sözleşme” olmadan, “anayasal” bir bağlayıcılık düzeni inşa edilmeden, “toplum” olmak, toplum inşa etmek mümkün mü diye sormanın tam zamanıdır.

Türkiye siyasi tarihindeki krizler öte taraftan çıktı olarak bir anayasal krizler manzumesi şeklinde de okunabilir. Neden ve sonuç ilişkileri bakımından birbirlerine bağlanan bu durum ve son yüzyıldaki anayasal kriz halindeki bu süreklilik, 2024 yılı itibarıyla yapılan anayasa yapım çalışmalarıyla tekrar kristalize olmuştur. Bugün Türkiye ve dünyadaki konjonktürel duruma baktığımızda son yüzyılda elde edilen temel hak ve hürriyetler, ifade, gösteri ve toplanma özgürlüğü ve dahası yaşam hakkının kutsallığı gibi temel değerlerin dayanağı olan normatif hukukun rafa kaldırılma eğilimi çok güçlü bir şekilde kendini göstermektedir.

Müstemleke kanunlarından umum-i müfettişlik ve sıkıyönetim kanunlarına, darbe girişimlerinden darbelere, askeri cuntadan sivil cunta pratiklerine kadar, bir olağanüstü halin olağanlaş(tırıl)ması serencamı olarak da özetleyebileceğimiz Türkiye’nin birinci yüzyılı, tedbir ile norm dilemmasının bir izdüşü-

mü olarak gelişim göstermiştir. Muhtelif ve müstakil iki farklı hukuki ve anayasal çerçeveyi de işaret eden bu durum, Türkiye'deki anayasal krizin temel sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Kürt meselesinin oluşum, gelişim ve yayılım süreçleri bağlamında oluşan bu kriz hali, bugün artık Kürtleri de aşarak tüm Türkiye toplumu bağlamında bir "anayasasızlık" durumu ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de anayasal krizin temel sebeplerinden biri olarak Kürtlerin bu toplumsal sözleşme kapsamında, kolektif kimlikleri ve bu kimlik etrafında nasıl bir hak ve özgürlükler dairesi içine alınacağı bahsidir. Dolayısıyla Kürtlerin müstakil bir topluluk olarak kabulü de onların varlığına yönelik reddiyeci anlayış da esasında bu yaklaşımı bir anayasal dayanağa yerleştiriyor.

Bu metinde dünyada anayasa yapım süreçlerinin kısa bir arka planı ve bağlayıcı bir hukuki metin olarak anayasa konusuna odaklanılmış ve bu çerçeve bağlamında Türkiye'deki anayasa yapım çalışmaları ile ilgili aktüel gündemin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de anayasal çerçeveye duyulan ihtiyaçla, bu ihtiyacın iktidarların kendi siyasi muhasebe ve önceliklerine kurban edilmesinin ortaya çıkardığı yüzyıllık anayasal kriz hali bugün de devam etmektedir. Bugünkü anayasa yapım süreci ile ilgili gündemin hem yöntem hem kapsam hem mahiyet hem de içerik bakımından bir harç ve bağlayıcı işlevi görmesi gereken bir karakterden yoksun yürütüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla anayasa yapım süreci, bir politik manevra konusu olarak ve gündem

manipülasyonu işlevi yüklenen bir konu olarak ön plana çıkmaktadır.

Kısa bir arka plan

Modern anlamda anayasa olarak ifade edilen hukuki metin, 17. Yüzyılın atmosferi içinde sosyal, siyasal ve iktisadi hayatın düzenlenmesi için dönemin koşulları bağlamında zorunlu bir ihtiyaç biçiminde ve esasen liberal siyasal teorinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Sosyal, iktisadi ve siyasal bir sınıf olarak burjuvazinin, varlığını koruma ve geliştirme, siyasal etkinliğini genişletme ve nüfuz alanını büyütme arayışı; egemenliğin paylaşılması, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması, yöneten ve yönetilen için ortak bağlayıcılığı olan üstün bir norm yaratma gerekliliğini ortaya çıkardı. Bu gereklilik, hâkim sınıf ve siyasi elitlerin hukuki bağlayıcılığı olan bir metne duydukları ihtiyaç bağlamında bugün de güncelliğini koruyan bir nokta olarak ön plana çıkmaktadır.

O dönemin koşulları itibariyle anayasacılık faaliyetinin temel konsantrasyonu, tek kişi olarak yönetim erkini tekelinde tutan kral, diktatör gibi zamane iktidarlarının güç kullanımının, bir organizasyon çerçevesinde paylaşıldığı federalizme doğru bir yönelişi de ifade etmektedir. Dolayısıyla güç tekelinin tahkimi, merkezi otoriteyi güçlendirme, salt ideolojik bağlılıklar gibi motivasyonlarla yapılan anayasalar; hukuk devletinin genel prensipleriyle bağdaşmayacak ve ilgili metni ideolojik bir manifesto olmaktan öteye geçiremeyece-

ği için anayasacılık faaliyetleri, bugüne dek temelde “merkez” ile “periferi” arasındaki ilişkileri düzenleyen bir bağlama oturmuştur. Temel ve zorunlu amaç hukuk devleti ise, özgürlükler ve insan onuru, devlet düzeninin temel dinamiği ve vazgeçilmez ilkesi olmalıdır anlayışı bu bağlamda anayasacılık faaliyetlerinin esasını oluşturur ve bugünkü mevcut durumu anlamak için bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Bağlayıcılık vasfı ve mevcut yönetimleri elinde tutan güç odaklarının üstünde bir konumu ve üstün hukuk normu olarak anayasal metinler, egemen güç olarak devlete kimlik kazandıran, bu kimliğin felsefi, ideolojik ve siyasal biçimini belirleyip ifade eden metinlerdir. Aynı zamanda devlet organizasyonunu oluşturan siyasal, bürokratik yapılar arasındaki ilişki ve işbölümünün sınırlarını çizen, devlet, birey ve toplum ilişkilerinde birey ve topluma ait haklar, özgürlükler ve yükümlülükler bu bağlamda belirlenir denilebilir. Bu metinlerle beraber ortaya çıkan hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesine yönelik güvencelerin kaynağı olan bu bağlayıcılık kıstası; norm, normal ve normalizasyon gibi mefhumları da belirleyerek biçimlendirmektedir.

Temel olarak toplum nosyonunun inşasına hizmet eden metin olarak anayasa, iktidar gücünün ve bu gücün kullanımının meşruiyetinin kaynağının belirlenmesi noktasında, demokratik veya anti demokratik bir niteliği haiz olur. Toplumsal talep ve bu talebe uygun olarak hazırlanmış bir anayasa ancak kendisini demokratik bir

anayasa olarak var edebilecek ve ait olduğu devleti, “kanun devleti” değil de yazılı hukuk normunu da aşan “anayasal devlet” yahut “hukuk devleti” olarak konumlandıracaktır. Bu bağlam anayasacılık faaliyetlerinin ilk örneklerinin ortaya çıktığı son 400 yıla yakın tarihin temel karakteri olmuş ve bugün de benzer arayışların en belirgin motivasyonu olmuştur.

Doğaları gereği ideolojik metin niteliği de bulunan anayasa metninin hâkim ideolojinin, felsefenin belirlendiği bölüm, modern anayasacılık anlayışı kapsamında anayasaların başlangıç kısmıdır. Bu kısım; genellikle Anayasa metnine dâhil olmamakla birlikte, anayasanın yorumlanması ve uygulanması aşamasında müracaat edilen bölümdür. Bu bölüm, anayasayı yapanları iradesiyle, anayasaların felsefesi, yapıldıkları dönemin koşullarına bağlı olarak yapılaş nedenlerini, dayandıkları temel ilke ve değerleri belirler.

Yürürlükte bulunan 1982 Anayasası, 2. ve 176. Maddeleri kapsamında başlangıç kısmını da anayasa içeriğine dâhil ederek bu kısmı da anayasal norm niteliğinde kabul etmiştir. Bu yaklaşım ile örneğin “din ve vicdan özgürlüğü”, “kişi dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” gibi temel hak ve hürriyetler “Atatürk milliyetçiliği”, “Türk kimliği” (Türkçülük) gibi daha çok ideolojik olgularla aynı hukuki koruma güvencesine alınmıştır. Bu ideolojik dayatma; 100 yıllık Cumhuriyet tarihinde etkin ve yeterli bir anayasa yapılamamış olmasının başlıca sebepleri arasında düşünülüp tartışılmalıdır.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti mevcut anayasası başlangıç kısmı “Türk vatani, yüce Türk devleti, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı” gibi katı ideolojik ve belli bir etnik kökeni referans alır. Devleti kutsayarak yücelik vasfını devlete atfeden anlayış; mevcut anayasasının sosyal sözleşme niteliğinden uzak, toplumsal talep, dinamikler ve çağdaş hukuk değerlerinden yoksun olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşım yerine; evrensel hukuk normları çerçevesinde kişi ve kişiye ait hakları merkeze alan, sistem ve ideolojiyi değil ona işlerlik ve anlam kazandıran bireyi korumaya dönük bir anlayışın kabulü, bugün Anayasa yapıcılar için tarihsel dinamiğin dayattığı bir zorunluluktur.

Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne anayasacılık faaliyetlerinin serencamı

Bugün hukuki bir metne duyulan ihtiyaç bağlamında Türkiye’deki anayasa meselesini, mevcut sorun ve ideolojik-politik açmazların kaynağını saptamak açısından Osmanlı devletindeki anayasacılık faaliyetleri ile ilgili arayışı anlamamanın faydalı olacağını söyleyebiliriz. Hem yöntem hem içerik hem de mahiyet bakımından özellikle Cumhuriyetin kuruluş ideolojisini etkilemesi bağlamında, bugünkü anayasa yapım sürecinin arka planını anlamak büyük bir ihtiyaçtır.

Çok kültürlü, çok kimlikli ve birçok farklı

inanca mensup toplulukları barındıran Osmanlı devletinde, modern anlamda anayasacılık faaliyetinin 17 ve 18. Yüzyılda Batı dünyasında meydana gelen değişme ve gelişmelerin zorunlu sonucu olarak ortaya çıktığını ve bu faaliyetlerin çoğunlukla merkezi otoriteyi güçlendirmeyi amaçlayan yenilikler olduğunu görüyoruz. Senedi İttifak’tan Kanuni Esasi’ye kadar yapılan bir dizi yasal, anayasal düzlem değişikliğinin temel dinamiği, Batı dünyasındaki gibi burjuvazinin sosyal, iktisadi ve siyasal mücadelesiyle beliren toplumsal talep değil, daha çok monarşinin kendi kendini yeniden yapılandırması biçiminde gerçekleşmesi, bu yenilik hareketlerini çağdaş anayasacılık faaliyetlerinden ayıran temel bir farklılıktır. Monarşinin güncel durum karşısında kendini regüle ve adapte etme ihtiyacı yahut zorunluluğu, temel ve belirleyici bir etken olarak bugün Türkiye’deki anayasa yapım sürecinin temel motivasyonunu anlamak açısından da tarihsel süreklilik bağlamında bir çerçeve açmaktadır.

Yanı sıra, merkezi otoriteyi kademeli olarak çevreye dağıtması yetersiz olsa bile temel haklara vurgu yaparak bazı haklar bakımından yasal koruma statüsü getirmesi bu metinlerin anayasacılık faaliyetleri kapsamında ilk deneyimler olmasını sağlamıştır. Bugün modern dünya, 17 ve 18. Yüzyıldaki toplumsal, siyasal şartlarından çok uzak olsa da; hukuk zemininde temel talep, anayasal zeminde ideal arayış dün olduğu gibi bugün de çok benzerdir. Birey için bu temel arayış ve talep, çağdaş hukuk normları zemininde insan onuruna

uygun bir yaşam sürmektir. Bu idealin inşası, toplumsal talep ve siyasal dinamiklerin odağında “anayasal devlet” hedefine odaklanmış iktidar ve muhalefetin varlığına bağlıdır. Yeni yüzyılın Türkiye’sinin niteliğini bugünkü bireysel, toplumsal ve siyasal iradesi belirleyecektir. Bu tarihsel sorumluluk bilinci siyasal, ideolojik, iktisadi kazanç konstransyonunun önüne geçmelidir.

Yeni devlet-1921 Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı devletinin bakiyesi olarak son yüzyılında çeşitli anayasal pratikleri deneyimleyen karmaşık süreçlerden geçmiştir. Ülkenin etnik, dini, sınıfsal karakteri ve bölgesel, küresel değişkenlere açık olan jeopolitik ve jeostratejik konumunu tahkim edecek bir anayasal çerçeve arayışı olsa da bugün itibarıyla bu çerçevenin varlığından bahsetmek oldukça güç. 100 yıllık dönemde birçok farklı anayasal süreçlerden geçilmiş olsa da 1921 Anayasasının birçok eksiğine rağmen merkez ile periferi arasındaki ilişkileri düzenleyen en “makul” metin olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Türkiye’de bugün yaşanan anayasal krizin çözümünde bir ilham metni olabilecek olan bu anayasa, mevcut koşullara uyarlanabilir ve anayasal krizin çözümünde bir çıkış kapısı olabilir.

20 Ocak 1921’de Büyük Millet Meclisi tarafından yeni devletin ilk hukuki belgesi Teşkilat-ı Esasiye kanunu adı altında kabul edildi. Osmanlı imparatorluğundan kesin bir kopuşun hukuki belgesi olan bu anayasa yapım süreci, asli kurucu

iktidar ürünü olma niteliğini haizdir. Erzurum ve Sivas kongreleri ile toplumsal süreçlerden geçerek ortaya konulan amaçlar çerçevesinde halk iradesinin mutlak hâkim kılınması hedefi, yeni devletin temellerini oluşturmuştur.

1921 Anayasası 6 aylık bir süreç sonucunda yeni devletin anayasa ufkunu, idari teşkilat yapısını, kurucu felsefesini ifade eden bağlayıcı bir hukuk metnine dönüşmüştür. Ruhu itibarı ile halkçı, idari sistematiği itibarıyla desantralize, iktidar gücünü merkezden çevreye-yerele transfer eden niteliği haizdir. Kuşkusuz bu nitelik; Erzurum ve Sivas kongreleri kapsamında gerçekleştirilen çalışma ve arayışların sonucu olarak ortaya konmuş sosyal sözleşme özelliğine de işaret etmekle birlikte, aynı zamanda geniş biçimde halk nezdinde meşruiyet zemininin sağlandığını göstermektedir. Kongre tipi örgütlenme modeli açısından bugüne de ilham olabilecek bir karaktere sahiptir.

Bu bağlamda; sağlık, bayındırlık, eğitim, ziraat gibi alanlardaki bazı kamusal yetkiler ve bu yetkilere bağlı olarak sorumluluk yerel yönetim birimi olarak vilayetlere devredilmiştir. 1921 anayasasının kamusal gücü belli oranda yerele transfer eden özelliği, yapıldığı dönemin toplumsal özelliği ve siyasal ihtiyaçlarına uygunluğunun da işaretidir. Aynı toplumsal ve siyasal koşullar bugünün reel politığının de en önemli dinamiğidir.

Bu noktada 1921 yılında kurulan devletin kuruluş felsefesinin, günümüz milliyetçi muhafazakâr politik söyleminin tam

tersine tekçi değil; halkçı, çoğulcu, katı üniter değil, yerinden yönetim esasına dayalı otonom bir karakterde olduğunun altı çizilmelidir.

1924 Anayasasından bugüne

Türkiye'deki etnik, dini, mezhepsel ve mahalli faktörler ile güç bölüşümünü merkezden çevreye doğru yayan bir formüle sahip olan 1921 Anayasasının uygulama ve anayasal bağlayıcı bir metin olma vasfına erişememesi, onun tam karşısında katı merkezîyetçi, tekçi ve otoriter bir anayasa sürecini de beraberinde getirmiştir. 1921 Anayasasından sonra uygulamaya konulan ve bugünkü anayasal krizin de temel dayanağını oluşturan 1924 Anayasası, aradan geçen yüzyıllık süreçte büyük sosyal, siyasal ve idari sorunları da beraberinde getirdi. Dolayısıyla bugünkü anayasa yapım sürecinin yöntem, içerik ve arka planındaki politik-ideolojik emellerin anlaşılmasında 1921 Anayasasından 1924 Anayasasına geçişteki makas değişikliğini anlamının büyük önem oluşturduğunun altını çizmek gerekir.

1921 yılında kurulan yeni devletin 100 yıldır yaşadığı sosyal, siyasal ve idari sorunların kaynağı, 1924 Anayasası ile başlayıp hala yürürlükte bulunan 1982 Anayasasına kadar yapılmış anayasaların temel nitelikleri ile güdümünde olduğu siyasal elitler, hâkim odaklar ve egemen unsurlar arasındaki doku uyumsuzluğunu ortaya koymaktadır.

1921 Anayasasının hazırlanması metodu ve yukarıda değindiğimiz belirleyici

nitelikleri bu anayasayı diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir. 1924 Anayasası ile devamındaki anayasaların ideolojik içerikleri ve bu ideolojik kabullerin Türkiye toplumu ile doku uyumsuzluğu, Anayasa yapımcıların çözmek zorunda olduğu en önemli ve temel sorundur.

İlhamı ve temel referansları 1924 Anayasası olan 1945 ve 1952 Anayasa değişiklikleri de yine toplumsal ihtiyaç ve taleplere cevap olmaktan çok, bürokratik elitlerin ideolojik çatışmalarından ve rövanşist hesaplaşmalarından öteye gidememiştir. 1961 Anayasası ile 1982 Anayasasının askeri darbeler sonucunda ortaya çıkmış olduğu gerçeği de bahsi geçen anayasaların sivil siyasetin iradesinin ve toplumsal taleplerin sonucu değil, iktidar ve güç sahiplerinin ideolojik dayatmalarının ürünü olduğunu göstermektedir.

2011 Anayasa Uzlaşma Komisyonu deneyimi

1921'den 1924'e, 1945'ten 1961 ve cunta anayasası olan 1982 Anayasasına kadar Türkiye'deki anayasa serüveni, büyük oranda güç odakları arasındaki siyasal ve ideolojik hesaplaşmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu temel çerçeveye bugünkü anayasa çalışmalarının temelini oluştursa da 2011'den sonra ve "çözüm süreci" olarak isimlendirilen süreçte yürütülen anayasa yapım süreci 1921 Anayasasından sonraki en önemli girişimlerden biri oldu. Her ne kadar nihayete erdirilemese de böylesi bir girişimin Türkiye'nin son yüzyıllık tarihinde ayırt edici vasfını ifade etmek gerekir.

Bu aşamada 2011 yılı itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonu ve bu komisyon faaliyetleri çerçevesinde anayasa yapım sürecine değinmekte fayda var. İlgili komisyon, dönemin meclis başkanı başkanlığında parlamentoda grubu bulunan tüm siyasal partilerin eşit oranda üye sayısı ile teşkil olunan ve bir yapıyla çalışmalarını sürdürmesi açısından ayırt edici olmuştur.

Bu yönüyle, 2011'deki süreç temsil düzeyinde biçimsel olarak da olsa toplumsal mutabakata dayalı bir anlayışın öngörülmesi bağlamında Türkiye'deki anayasa yapım süreçleri serencamı bakımından ayırt edicidir. Yine aynı süreçte yeterliliği eleştiri konusu olmakla birlikte, sivil toplum kuruluşları, dernek ve vakıf temsilcileri ile hukukçulardan görüş alınması yöntemi, ilgili çalışmanın toplumsallık zeminini genişleten, aynı zeminde kendisine meşruiyet kazandıran bir niteliktir. Türkiye'de farklı toplumsal dinamikleri, çatışmaların ve uyuşmazlıkların tarafı olan aktörleri ve sivil toplumu sürece dâhil ederek anayasa yapım süreçlerinin en önemli ayağı olan rıza üretiminin zeminini oluşturan bu girişim dönemin dar siyasi muhasebelerine kurban edilerek akamete uğratıldı.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmaları kapsamında 172 maddenin yazımı tamamlandı ve toplam 59 madde üzerinde uzlaşma sağlandı. Her ne kadar mutlak bir uzlaşma düzleminde sürdürülmesinde söz konusu girişim Türkiye'nin son yüzyıllık tarihinde ayırt edici bir girişim olarak yerini aldı. İlgili komisyon, konjonktürel duruma ve tekrar aktifleştirilen çatışma koşullarına kurban edilerek

çalışmalarını tamamlayamadan siyasetin güç dengeleri arasındaki rekabet sebebiyle dönemin siyasal iktidarının tek taraflı iradesiyle feshedildi.

Yöntem olarak; kurucu anayasa vasfında 1921 Anayasası ile benzer bir anlayış benimseyen bu çalışma, Türkiye Anayasacılık deneyimleri arasında önemli olup bu gün yeniden müracaat edilmeye değer bir deneyim olarak siyasal aktörlerin önünde durmaktadır.

Sonuç

Devleti oluşturan bütün yapıların, yürürlükte bulunan anayasaya uyma zorunluluğu çağdaş medeniyetin temel yapı taşlarından ve "hukukun üstünlüğü" anlayışının bir sonucudur. Türkiye siyasetinin kısa tarihine baktığımızda dönemin muhalefet liderinin milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili olarak; "anayasaya aykırı ama evet diyeceğiz" ile dönemin cumhurbaşkanının "Anayasa Mahkemesinin verdiği karara uymuyorum, saygı da duymuyorum" şeklindeki beyanları, bugün mevcut hukuk dışı zemini yaratan yaklaşımların başında gelmektedir.

Hukuki güvenliğin kaybı, bugün de yaşadığımız gibi kaçınılmaz olarak kaos ve keyfi yönetimin ikamesine yol açmaktadır. Hukuk normuna mutlak bağlılık iradesi, siyasal bir organizasyon olarak devletin varlığını sürdürmesi ve geliştirmesi için hayati derecede önemlidir. Hukukun önemi ve gerekliliğini idrak etmenin en kötü yolu onun yokluğunu deneyimlemektir. Bugünkü anayasal krizi ortaya çıkaran bu bağlam tarih-

sel arka planı olmakla birlikte, 2015'ten sonraki makas değişikliğinin sonuçları bağlamında hukukun yokluğunun deneyimlenmesi olarak anlaşılabilir.

Yaklaşık iki yıldır özellikle iktidar partisi yeni bir anayasa yapımı ve ihtiyacı kapsamında bir dizi çalışma ve görüşmeler yapmaktadır. Peki, bu görüşmeler ve gündem, anayasa yapım süreci, söylemi, arayışı ideal anlamda anayasa ihtiyacına yönelik bir hedef mi, 2017 yılında yapılan rejim değişikliğini “stratejik” olarak tahkim etmek mi yoksa bugünkü reel politığe ve konjonktürel duruma hizmet edecek biçimde “taktik” bir manevra mı?

Her soruya da ‘evet’ yanıtı verilebilir. Mevcut iktidarın özü itibarıyla demokratik bir anayasa yerine 2017 yılı itibarıyla geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini güçlendirici bir konsantrasyonla, kamu gücünü belli bir merkezde yani cumhurbaşkanının şahsında toplama amacı apaçıktır. Bugünkü anayasa yapım süreci ile ilgili görüşmelerin de 2017'deki rejim değişikliğini tahkim eden, onu kurumsallaştırıp kalıcılaştıran bir bağlamı olduğunu ifade edebiliriz.

Yanı sıra demokratik bir anayasa metninin belirleyici niteliklerinden; temel hak ve özgürlükler ile yargı bağımsızlığına iktidarın bakış açısı özellikle son zamanlardaki 9. Yargı Paketi kapsamında gündemleştirilen “etki ajanlığı yasası”, Kobanî Davası pratiklerinden ve darbe suçlaması ile cezaevinde tutulanların serbest bırakılmasından kolayca anlaşılabilir. 1982 Anayasasının temel hakları düzenleme biçimini yeni anayasa ihtiyacının odağına koyan iktidar, etki ajanlığı

yasası hazırlığı ile temel haklara yaklaşım noktasında neredeyse 1982 Anayasasının gerisinde konumlanmıştır.

Kürt siyasetçilerin ve HDP'lilerin yargılandığı Kobanî Davası kapsamında ilgili davanın, yargıya, siyasetin müdahalesinin açık örneği olduğu, demokratik siyaset bağlamında siyasetçilerin ve hukukçuların mutabık olduğu bir olgudur. Hem kendi yasalarına hem de bağlayıcı uluslararası sözleşme ve yasalara uymama pahasına verilen kararlar, esas ve usul ilkeleri dışında, anayasa yapım sürecinin niyetini ortaya koymaktadır.

31 Mart yerel seçimleri sonrasında ülkede oluşan yeni politik iklim ve matematik de mevcut iktidarı stratejik ve taktiksel anlamda yeni arayışlara itmektedir. Bu bağlamda önümüzdeki 4 yıl içerisinde ülkede herhangi bir seçim takviminin verili olarak olmayışı siyaset gündemini belirleyecek yeni girişimleri zorunlu hale getirmektedir. Anayasa yapım süreci bu bağlamda gündem mühendisliği bakımından oldukça rasyonel bir gündem konusu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum palyatif bir çözüm olarak değerlendirilebilir ve Türkiye'deki anayasal krizin sürekliliğini göstermesi ve temel sorunların çözümünde bağlayıcı olabilecek bir anayasaya duyulan ihtiyacı göstermektedir.

Türkiye bugün tarihsel meselelerin bakiyesi ve konjonktürel süreçlerin yansımalarından müteşekkil sorunlarla boğuşan ve süreklilik arz eden bir anayasal kriz yaşamaktadır. Mevcut ekonomik durum ve politik sıkışmışlık ile mücadele bağlamında önümüzdeki dört yılda olası anayasa gündeminin tartışılması

ve belki de muhtemel bir referandumla “maniple” edilmesi amacı, iktidarın kısa vadeli taktik planı gibi görünmektedir. 31 Mart yerel seçimleri, iç ve dış sorunların tetiklediği koşullar bağlamında anayasa yapım sürecinin norm, normal ve normalleşme ihtiyacını maniple eden karakteri bugün muhalefetin önündeki en temel konulardan biridir.

Türkiye'nin temel sorunlarını çözen, Cumhuriyetin kurucu iradesinin stra-

tejik hedefi olan muasır medeniyetler seviyesine ulaştırma ülküsünün birinci adımı sivil, çoğulcu, demokratik bir anayasa yapmaktır. Bu anayasaya mutlak bağlılık iradesiyle tesis edilecek insan hakları temelli müesses nizam ve toplumsal, siyasal kültür, ihtiyaç duyulan yegâne gerçekliktir. Bu gerçekliğin dönemsel koşullara kurban edilmemesi, Türkiye'nin ikinci yüzyılının temel düsturu olmalıdır.

Yararlanılan kaynaklar:

TBMM Araştırma Merkezi Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları, TBMM basım evi, 2012 (Meltem Doğan 'Başlangıç hükümleri')

Bülent Tanör – Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, YKY, 22. Basım, 2012

Ece Göztepe Aykut Çelebi, Demokratik Anayasa, Görüş ve Öneriler, Anayasa Kavramı ve Türkiye'de Anayasa Tartışmaları, Metis Yayınları 2012-

Adnan Küçük Türkiye'nin Siyasal ve Anayasal Rejimi, Orion Kitabevi, 2012

Gazi Mustafa Kemal Atatürk (1995), Nutuk (Söylev), Çevirmen: Bedi Yazıcı (Güncel Türkçeye sadeleştiren), Süryay Sürekli Yayınları, İstanbul

Hasan Kılıç, İkinci Yüz Yıl(d)a Yeni Anayasa

(<http://spectrumhouse.com.tr/ikinci-yuz-yilda-yeni-anayasa/>)

Levent Köker, Normsuz normalleşme(!) ve anayasa sorunu

(<https://artigercek.com/makale/normsuz-normallesme-ve-anayasa-sorunu-304381>)